

Inhoud

Docentenhandleiding	2
Deel A	3
Taalvaardigheid bij kleuters	3
1 Veel taalaanbod	3
2 Genoeg kansen om te spreken	4
3 Goede feedback	5
Thuis taal	6
Denkstimulerende Gespreksmethodiek (DGM)	6
Beoordeling van de respons	8
Vervolg op basis van de respons	8
Dialoog tussen leerkracht en leerling	8
Stimuleren van taal en denken	8
Stille Periode	8
Woordenschat bij jonge kinderen	9
Hoe kun je woordenschat aanleren?	9
Deel B	12
Inleiding	12
Prentenboek	13
Liedjes	20
Gedichten	28

Docentenhandleiding

Welkom bij de pilot van ons nieuwe taalpakket voor kleuters. We hopen dat jullie de materialen met plezier gaan gebruiken en staan open voor al jullie feedback.

Dit taalpakket is ontwikkeld voor álle kleuters: kinderen die thuis veel worden voorgelezen, kinderen die opgroeien in een minder taalrijke omgeving, en kinderen die een andere thuistaal hebben. Wat deze kinderen verbindt, is dat ze aan het begin staan van hun taalontwikkeling. Ze hebben een rijke taalomgeving nodig om hun taalvaardigheid te versterken. Daarom bevat dit pakket afwisselende en uitnodigende materialen die aansluiten bij hun belevingswereld, met taal die wordt ondersteund door illustraties, geluiden, beweging en muziek.

Goede materialen zijn onmisbaar in de kleuterklas, maar hoe je ze als leerkracht inzet en hoe je de activiteiten en interacties afstemt op de leerlingen, maakt het echte verschil. Daarom bevat dit pakket niet alleen taalrijke materialen, maar ook een praktische handleiding voor docenten, vol informatie en suggesties.

Dit maakt het pakket niet alleen geschikt voor alle kleuters, maar ook voor alle leerkrachten: van ervaren professionals tot leerkrachten die nieuw zijn in het vak en extra ondersteuning kunnen gebruiken.

In deel A van het docentenhandleiding wordt uitgelegd hoe je het pakket in de klas kunt inzetten en hoe je de taalontwikkeling van je leerlingen optimaal kunt ondersteunen. Deel B geeft een overzicht van de opbouw van het pakket. Je vindt er de teksten van prentenboeken, liedjes en gedichten, plus woordenlijsten en ideeën voor activiteiten.

Deel A

Taalvaardigheid bij kleuters

Taalvaardigheid bij kleuters verwijst naar het vermogen om taal te begrijpen en te gebruiken in verschillende situaties, zoals spreken, luisteren, beginnend lezen en schrijven.

De cognitieve voordelen van een sterke taalontwikkeling zijn enorm. Kinderen met een rijke taalomgeving leveren betere academische prestaties, vooral op het gebied van lezen en rekenen. Kleuters met een sterke taalbasis begrijpen sneller instructies en kunnen zich beter concentreren in de klas. Daarnaast is taalvaardigheid ook van groot belang voor de emotionele ontwikkeling van kinderen. Kleuters die hun emoties beter kunnen verwoorden, hebben vaak een beter vermogen tot zelfregulatie. Ook zijn kleuters die goed zijn in taal beter in staat om samen te werken en conflicten op te lossen, wat een positief effect heeft op hun sociale interacties.

Kwaliteitsvolle interacties in de klas zijn essentieel voor de taalontwikkeling van kinderen. Zonder deze gesprekken komen kinderen niet optimaal tot ontwikkeling. De klas is een ideale omgeving om hen hierbij te ondersteunen, omdat interacties niet alleen bijdragen aan taalontwikkeling, maar ook helpen bij het opbouwen van relaties (socio-emotionele ontwikkeling) en kinderen stimuleren om na te denken en de wereld te ontdekken (cognitief aspect).

Als je in de klas inzet op goede interacties, geef je kinderen meer kansen om hun taalvaardigheid te verbeteren. Dit zie je bijvoorbeeld terug in hoe docenten met kinderen praten: motiverend en uitdagend in plaats van afstandelijk. Een krachtig taalklimaat in de klas draait niet alleen om het geven van instructies, maar juist om het stimuleren van actieve gesprekken.

Zo'n sterk taalklimaat bestaat uit drie belangrijke onderdelen: veel taalaanbod, genoeg kansen om te spreken en goede feedback.

1 Veel taalaanbod

Het is belangrijk om kinderen veel aan taal bloot te stellen, zodat ze volop kunnen leren. Maar niet zomaar aan welke taal dan ook. Sommige leraren praten de hele dag door en zeggen dingen als 'doe dit', 'stop daarmee' of 'dat mag niet'. Dit soort taal, die vooral draait om instructies en controle, noemen we instructie- of managementtaal.

Taal leren gaat verder dan alleen expliciet woordjes, kleuren of regeltjes aanleren. Veel talen leren kinderen juist impliciet, door te doen en te praten terwijl ze actief betrokken worden. Met zo'n rijk taalaanbod begint een kind onbewust hypothesen te vormen over de taal. Als een kleuter bijvoorbeeld tien keer een meervoud hoort, kan hij de hypothese vormen dat alle meervouden eindigen op '-en', zoals in 'mieren'. Het kind kan dit overgeneraliseren, en dat is niet erg; dit is een natuurlijk onderdeel van het leerproces.

Een docent moet eigenlijk altijd bezig zijn met het creëren van een rijke taalomgeving. In de kleuterklas zijn er bijvoorbeeld veel momenten waarop de nadruk ligt op zorg. Wanneer jassen uit of aan gaan, als er gegeten wordt of de kinderen hun handen moeten wassen. Als docent moet je hen regelmatig helpen. Dit zijn goede momenten om te spreken tijdens handelingen in een natuurlijke context.

Bijvoorbeeld

Bij het helpen met een jas: 'Ik doe nu dit bovenste knoopje los en ik doe de rits naar beneden.'

Bij het handen wassen: 'Het pompje is leeg. Er zit geen zeep meer in, kijk. Ik zal hem straks even vullen.'

2 Genoeg kansen om te spreken

Je wilt natuurlijk niet alleen zelf aan het woord zijn als leerkracht, de kinderen moeten uitgedaagd worden om zelf te spreken. Met jou, maar ook met elkaar. Stel veel vragen en laat stiltes vallen, zodat een kind de kans krijgt om te reageren. Laat kinderen in kleine groepjes of in tweetallen werken. Stel veel open vragen, deze lokken de meeste taal uit. Stel niet te vaak vragen die met 'ja' of 'nee' beantwoord kunnen worden. Deze beginnen vaak met een werkwoord.

Dus niet:

'Ligt de pop in bed?'

Maar:

'Waar is de pop?'

Niet:

'Slaapt ze?'

Maar: 'Wat is ze aan het doen?'

Of: 'Waarom slaapt ze?'

Volgens de Amerikaanse psychologe Dr. Marion Blank is interactie van groot belang voor de taalontwikkeling van kinderen. Ze heeft de denkstimulerende gespreksmethodiek (DGM) ontwikkeld, die gericht is op het bevorderen van deze interactie. Door middel van rijke taalinteractie in betekenisvolle contexten—zoals gesprekken, verhalen en spel—ontwikkelen kinderen niet alleen hun taalvaardigheid, maar ook hun denkvermogen. Hier komen we later op terug.

Interactie tussen de leerkracht leerling is dus belangrijk. Maar kleuters ontwikkelen hun taalvaardigheid juist ook door interactie met andere kinderen. Dit komt doordat dit vaak op een gelijkwaardig niveau gebeurt en kinderen op een vergelijkbaar taalniveau met elkaar praten. Dit maakt het voor kleuters gemakkelijker om nieuwe woorden en zinsstructuren te begrijpen en te gebruiken.

Daarnaast stimuleren gesprekken met leeftijdsgenoten hen om zich actief in de conversatie in te mengen, wat hun taalproductie vergroot. Kinderen leren tijdens spel en vrije interacties met andere kinderen spontaner en creatiever taal te gebruiken. Ze leren hierdoor niet alleen nieuwe woorden, maar ook hoe ze die woorden in de juiste context kunnen gebruiken. Dit sociale aspect van taalverwerving is essentieel omdat het hen voorbereidt op toekomstige interacties in de samenleving en op school. Met name het samenwerken in kleine groepen is goed voor hun taalontwikkeling. Zorg dus dat er genoeg mogelijkheden zijn voor de leerlingen om in een kleine groep of in tweetallen taakjes te doen, te overleggen of te spelen.

3 Goede feedback

Bij het geven van feedback kun je verschillende technieken gebruiken, zoals impliciete correctie, parafraseren en bijsturen.

Impliciete correctie

Dit is een subtiele manier om kinderen te corrigeren zonder dat je hen zegt dat ze een fout hebben gemaakt. De docent herhaalt wat het kind heeft gezegd, maar in de correcte vorm. Het doel is om het kind op een natuurlijke manier bloot te stellen aan het juiste taalgebruik.

Kind: 'Ik slaapte bij oma.'
Leerkracht: 'O, je sliep bij oma?'

In dit geval hoort het kind de juiste vorm ('sliep') zonder dat er direct wordt gewezen op de fout ('slaapte').

Parafraseren

Bij parafraseren herhaalt de leerkracht wat het kind zegt, maar voegt daar extra informatie of verbeteringen aan toe. Parafraseren gaat verder dan alleen het corrigeren van fouten: het biedt kinderen verrijking en uitbreiding van hun taal.

Kind: 'Marcus boterham'
Leerkracht: 'Ja, Marcus eet een lekkere boterham met kaas.'

Bijsturen

Als een kind afwijkt van het onderwerp of een fout maakt, stuur je het gesprek subtiel terug naar de juiste richting. Dit helpt hen bij de focus en duidelijkheid.

'We hebben het nu over de dieren, weet je nog? Wat voor geluid maakt een schaap?'

Thuis taal

Er zijn vaak grote verschillen in de taalontwikkeling tussen kleuters. Door sommige ouders wordt er bijvoorbeeld vaak voorgelezen, er worden spelletjes gedaan, gesprekjes gevoerd en dingen uitgelegd. In andere huishoudens gebeurt dat veel minder. Er zijn ook leerlingen bij wie thuis een andere taal gesproken wordt. Maar zelfs in dat geval helpt een rijke taalomgeving thuis de taalontwikkeling in de klas. Want een goede basis in de thuistaal is belangrijk voor het aanleren van het Nederlands.

De bestaande kennis helpt het kind namelijk om nieuwe woorden en concepten te begrijpen en toe te passen. Een kind dat het Poolse woord voor 'deur' kent ('drzwi'), bijvoorbeeld, hoeft alleen het Nederlandse label 'deur' te leren.

Een kind met een andere thuistaal heeft dus niet per se een taalachterstand, maar een blootstellingsachterstand: hij of zij is gewoonweg nog niet genoeg in aanraking gekomen met de nieuwe taal.

Maak ouders er dus van bewust dat ze de thuistaal blijven onderhouden, want dit ondersteunt ook de Nederlandse taalontwikkeling van hun kind. Zelfs als ouders meerdere talen goed beheersen, kunnen zij deze zonder problemen aan hun kinderen aanbieden. Het is dan wel van belang dat ze daar consequent in zijn. Eén ouder spreekt bijvoorbeeld altijd de ene taal en de andere ouder een andere.

Denkstimulerende Gespreksmethodiek (DGM)

De Denkstimulerende Gespreksmethodiek (DGM) is ontwikkeld door de Amerikaanse psychologe Dr. Marion Blank. Haar visie is dat de taalontwikkeling van kinderen gestimuleerd kan worden door veel met hen te praten, waardoor ze worden aangespoord om actief na te denken. Om dit te ondersteunen, creëerde ze de denkstimulerende gespreksmethodiek.

Het belangrijkste onderdeel van DGM is het denkgesprek, dat door de leerkracht wordt gestart met een vraag. Deze vragen zijn ingedeeld in vier niveaus, waarbij de afstand tussen waarneming en taal steeds groter wordt naarmate het niveau stijgt. Met andere woorden: de niveaus gaan van concreet naar abstract.

Niveau 1: Praten over opvallende informatie

Bij dit niveau benoemen de kleuters wat ze waarnemen, zoals voorwerpen, geluiden en geuren.

- 'Wat zie je op deze tekening?'
- 'Welke kleur heeft de auto?'
- 'Hoe ruikt deze bloem?'
- 'Wat hoor je buiten?'

- 'Kun je de knuffel vinden die zacht aanvoelt?'
- 'Waar waren we net mee aan het spelen?'

Niveau 2: Praten over minder opvallende kenmerken

Hier moeten kleuters iets dieper nadenken over minder duidelijke kenmerken en eenvoudige combinaties maken.

- 'Welke van deze blokken is het grootst?'
- 'Waar gebruik je een vork voor?'
- 'Kun je deze vormen sorteren op kleur?'
- 'Wat is het verschil tussen de zon en de maan?'
- 'Wat heb je allemaal nodig om een zandkasteel te maken?'
- 'Wat gebeurt er als je water op de grond morst?'

Niveau 3: Herordenen en herstructureren van de werkelijkheid

De taal wordt belangrijker en kinderen moeten verder denken dan wat ze direct waarnemen.

- 'Kun je deze plaatjes in de goede volgorde leggen van hoe je een boterham maakt?'
- 'Wat hoort niet in het rijtje: bal, fiets, appel?'
- 'Waarom gebruik je geen water om een toren van blokken te maken?'
- 'Wat komt er eerst: het zaadje of de bloem?'
- 'Kun je vertellen wat er gebeurt nadat het verhaal eindigt?'
- 'Hoe zou je deze puzzel in elkaar zetten?'

Niveau 4: Beredeneren, relaties zien, voorspellen en reflecteren

Hier wordt abstract denken gestimuleerd en kleuters moeten hun redeneringen en verbanden in taal verwoorden.

- 'Waarom denk je dat de bladeren van de bomen vallen in de herfst?'
- 'Wat zou er gebeuren als je vergeet je regenjas aan te trekken als het regent?'
- 'Waarom kunnen vogels vliegen en wij niet?'
- 'Wat zou je doen als je een dier in het bos zou tegenkomen?'
- 'Wat denk je dat er zou gebeuren als er geen zon meer was?'
- 'Waarom zou de beer boos zijn in het verhaal?'

Deze vragen stimuleren het denkproces van kleuters op verschillende niveaus, van het waarnemen van hun directe omgeving tot het bedenken en verwoorden van complexe verbanden.

Beoordeling van de respons

Als een kleuter reageert op de vraag: 'Wat zie je in de boom?' en het antwoord geeft: 'Een vogel en een blaadje,' beoordeelt de leerkracht of dit antwoord goed of deels goed is. Als het kind iets vergeet of verkeerd ziet, bijvoorbeeld door alleen 'blaadje' te zeggen, kan de leerkracht zeggen: 'Wat zit er nog meer naast het blaadje?' om zo ondersteuning te bieden en de vraag op niveau 1 te houden.

Vervolg op basis van de respons

Bij een goed antwoord kan de leerkracht proberen naar een hoger niveau te gaan. Stel dat een kleuter correct antwoordt op de vraag: 'Wat eet de vogel?' (niveau 1), dan kan de leerkracht vragen: 'Waarom denkt de vogel dat het een goede plek is om te eten?' (niveau 3). Dit vraagt van de leerling dat hij of zij nadenkt over de reden van het gedrag van de vogel, wat een abstracter niveau van denken vereist.

Dialogoog tussen leerkracht en leerling

In kleine groepjes kunnen kleuters samen reageren op vragen over bijvoorbeeld een zandtafelactiviteit. De leerkracht vraagt: 'Kijk, wat gebeurt er als ik water over het zand giet?' (niveau 1). Eén leerling kan antwoorden met: 'Het zand wordt nat.' Een andere leerling kan daarop voortbouwen door te zeggen: 'En dan kunnen we modder maken!' De leerkracht kan dit aangrijpen om verder te gaan: 'Hoe kunnen we het zand weer droog krijgen?' (niveau 3 of 4). Het gesprek blijft hierdoor levendig en kinderen leren van elkaars denkprocessen.

Stimuleren van taal en denken

Een voorbeeld van een uitdagende vraag zou kunnen zijn: 'Wat gebeurt er als we alle dieren uit de dierentuin loslaten?' (niveau 4). Dit soort vragen stimuleert kleuters om verder te denken dan wat zichtbaar of direct herkenbaar is, en om hun eigen ideeën te formuleren. De leerkracht ondersteunt het gesprek door vervolgvragen te stellen, zoals: 'Wat zouden de dieren doen?' of 'Waar zouden ze naartoe gaan?'

Stille Periode

Bij kinderen die later een tweede taal leren, zoals Nederlands, kan er een 'stille periode' zijn. Tijdens deze periode zijn kinderen vaak stil, maar dit betekent niet dat hun taalontwikkeling stil staat. Ze nemen de nieuwe taal in zich op en raken gewend aan de klanken, wat essentieel is voor hun toekomstige taalgebruik. Tijdens de stille periode ontwikkelen kinderen zowel passieve als actieve talenkennis. Passieve talenkennis verwijst naar het begrijpen van de taal, zoals het luisteren naar gesprekken, het oppikken van woorden en zinnen, en het herkennen van klanken en zinsstructuren. Dit helpt hen om een stevige basis te leggen voor hun toekomstige taalgebruik.

Actieve talenkennis daarentegen betreft het daadwerkelijk gebruiken van de taal, zoals spreken, schrijven en communiceren. Hoewel kinderen in deze stille fase misschien niet veel spreken, bereiden ze zich voor om later deze actieve kennis te gebruiken.

Woordenschat bij jonge kinderen

Kinderen breiden hun woordenschat op twee manieren uit: intentioneel (door ze woorden expliciet aan te leren) en incidenteel (doordat ze woorden toevallig oppikken). Intentioneel leren gaat erg langzaam – tot 500 woorden per jaar in de moedertaal –, maar in de praktijk (incidenteel) leren kinderen in hun moedertaal jaarlijks zo'n 3000 woorden: ze pikken woorden en betekenissen op uit de context. Een rijk woordenschataanbod is dus noodzakelijk voor woordenschatuitbreiding. Ook het uitleggen van de betekenis van een onbekend woord biedt mogelijkheden tot woordenschatuitbreiding. Je biedt dan verschillende betekenisrelaties aan en helpt het kind met incidentele taalverwerving.

Bijvoorbeeld:

Een docent heeft iets voorgelezen over Loe die moe is en legt uit wat het woord 'moe' betekent:

Loe is moe.

Ik ben moe. (Ze wijst op zichzelf, wrijft in haar ogen, gaapt)

Ik gaap ...

Ik ga slapen.

(Ze tekent een bed op het bord en wijst erop, dan wijst ze naar de grond.)

Ik ga in bed liggen.

(Gaapt weer, rekt zich uit.)

Welterusten.

De docent heeft nu niet alleen duidelijk gemaakt wat 'moe' betekent, maar ook dat het iets te maken heeft met 'slapen', 'gapen', 'welterusten', 'liggen' en 'bed'.

Hoe kun je woordenschat aanleren?

In de praktijk volgt men bij het aanleren van nieuwe woorden vier stappen: voorbereken, semantiseren, consolideren en controleren.

Vorbewerken is de introductie. Je roept een context op, de kinderen worden betrokken gemaakt, je maakt ze alert en nieuwsgierig, en een deel van de eventueel al gekende woordenschat in hun hoofd wordt geactiveerd. Daar zullen we nieuwe woorden bij aanhaken. Hoe pak je dat aan? Je kunt iets spannends vertellen, verwijzen naar een gebeurtenis of een foto of voorwerp laten zien.

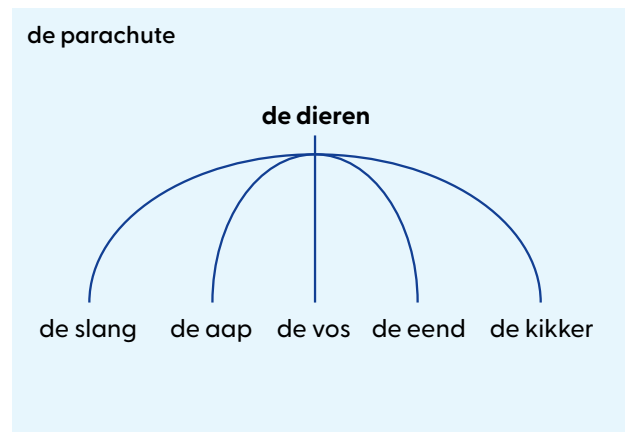
Semantiseren is betekenis geven aan de geselecteerde woorden. Dat kan vluchtig gebeuren, zodat duidelijk is waar een woord naar verwijst (plaatje van een kikker: 'Dit is een kikker'). Maar het kan ook robuust en diepgaand, zodat de woordbetekenis en de diepere betekenis aan bod komen ('Een kikker is groen, leeft in het water en op het land, kan springen en kwaken, ...'). Op die manier wordt de woordenschat uitgebreid en wordt tegelijkertijd de kennis over de wereld opgebouwd. Hoe pak je dit aan? Via de drie zogenaamde uitjes: uitbreiden, uitleggen en uitbeelden. Die komen tijdens de semantisering tegelijkertijd aan bod; er is geen volgorde.

- Uitbreiden: hierbij worden meerdere woorden bij elkaar aangeboden in een logische betekenis-structuur (voorbeelden: bij opa hoort oma, bij warm hoort koud).
- Uitleggen: dit is het geven van een korte kindvriendelijke betekenisomschrijving (voorbeeld: tante is de zus van je papa of mama).
- Uitbeelden: maakt de betekenis visueel, dat kan met een foto, plaatje, tekening, of door iets voor te doen (voorbeelden: zingen, dansen, huilen).

Hierna volgt nog een vierde uitje: uitproberen.

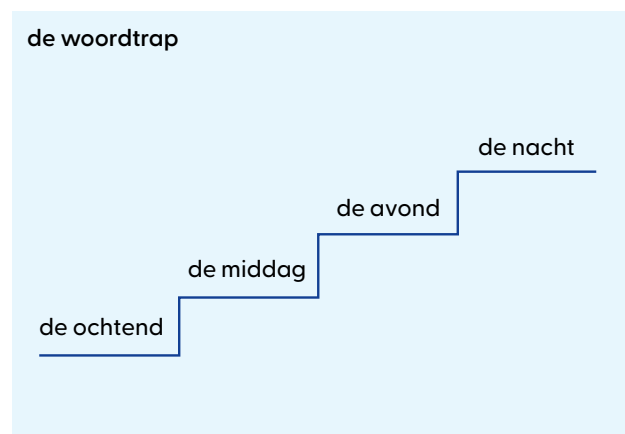
- Uitproberen: dit zijn interactieve activiteiten en de actieve verwerking door de kinderen.

Geschikte instrumenten om betekenisrelaties zichtbaar te maken en woorden beter te doen onthouden, zijn de zogenaamde woordspin, de parachute, de kast en de woordtrap.

de kast

de boerderij	de dierentuin	het bos
het schaap	de giraf	de vos
het paard	de zebra	de egel
de kip	de leeuw	de uil
de haan	de slang	de eekhoorn

Om de aangeboden woorden te **consolideren** moeten ze veelvuldig worden herhaald, op een gevarieerde en speelse manier, zodat de kinderen enthousiast worden (en blijven). Een nieuw woord onthoud je pas echt als je het gemiddeld zo'n zeven keer bent tegengekomen. Belangrijk bij het consolideren is dat de nieuwe woorden zichtbaar aanwezig zijn, bijvoorbeeld via een woordmuur (anders ben je al aan het toetsen). Via afkijken op de woordmuur raken woorden, betekenissen en betekenisrelaties ingeslepen.

Ten slotte zul je de kennis van nieuwe woorden willen **controleren**. Belangrijk is de vraag: wat wil je precies toetsen? Gaat het om het kennen van de woordvorm, of van het achterliggende concept? Moeten de kinderen het woord passief kennen (alleen begrijpen) of actief (zelf kunnen gebruiken)? Is alleen oppervlakkige of ook diepe woordkennis vereist? Er zijn namelijk verschillende niveaus van woordkennis. Het is dus niet zo dat een woord pas verworven is als een kind het direct kan oplepelen. Een woord of definitie van een woord kunnen geven is een eindstadium. Veel woorden hoeven om te beginnen eerst alleen maar passief en in een bepaalde context gekend te worden.

Deel B

Inleiding

Opbouw van het pakket

Het kleuterpakket zal bestaan uit een aantal delen (we moeten nog bekijken hoeveel) waarin verschillende thema's samenkomen. Elk deel bestaat uit het volgende:

- 3 Prentenboeken
 - 1 Prentenboek uit de serie 'Toepie & Totje'
 - 1 Prentenboek uit de serie 'Loe'
 - 1 'Los' prentenboek
- Een aantal liedjes
- Een aantal rijmpjes/gedichten
- Suggesties voor activiteiten bij de prentenboeken, liedjes en gedichten
- Extra materialen om uit te printen, zoals kleurplaten, bordspellen, kijkplaten en woordkaartjes.

Woordenlijsten

Bij elke tekst wordt een woordenlijst gegeven van de belangrijke woorden. Bij de prentenboeken is er ook een lijst van woorden die in de illustraties voorkomen. De woorden uit de lijsten worden dus expliciet aangeboden, omdat ze in de tekst of in de illustraties staan. Maar natuurlijk bied je als docent nog veel meer woorden aan. Zo zijn er meer boerderijdieren, zoals een koe of een geit. Die dieren komen vast aan bod in de klas, ook al komen ze niet in het verhaal voor. En als je de betekenis van een woord uitlegt, gebruik je vaak weer nieuwe woorden. 'Sluipen' is bijvoorbeeld *zachtjes lopen* (of stappen). Als je vertelt wat 'omlaag' is, dan noem je ook 'omhoog', en bij 'binnen' hoort 'buiten'.

Samen het verhaal vertellen

Bij de prentenboeken in dit pakket geven we suggesties voor bewegingen en geluiden die de kinderen kunnen maken. Zo worden ze uitgenodigd om samen met de docent het verhaal te vertellen. Iedereen is dan betrokken, ook de kinderen die nog erg verlegen zijn of de taal nog niet kennen. Geluiden kun je maken met je lijf, met je mond en met een instrument. Bewegen doe je met je lijf, en met je gezicht kun je emoties uitdrukken.

Toepie & Totje

Toepie en Totje zijn de knuffeltjes van het jongetje Loe. Als Loe slaapt gaan ze er stiekem vandoor in de speelgoeddraket. In het eerste deel komen ze terecht op de groene planeet, waar ze de dieren helpen om een stiekeme schilder te vinden die de hen heeft beschilderd.

Zelf maken

Toepie en Totje zijn eenvoudig zelf te maken. Vaak kun je dure poppen bestellen bij een pakket, maar wij willen het anders doen. Naast de twee vriendjes kun je eenvoudig soortgelijke poppetjes maken voor elke leerling, zodat elk kind zijn eigen knuffeltje heeft. Deze knuffel kunnen ze een naam geven, verzorgen (in bed leggen, te eten geven), of met andere knuffels laten spelen. Ze kunnen er iets tegen zeggen en voor zingen. Als ze hun knuffel mee naar huis nemen kunnen ze later in de klas foto's tonen waarop te zien is wat de knuffel daar allemaal heeft beleefd.

Het Raketlied

Het kleuterpakket zal veel liedjes bevatten die bij de verschillende thema's passen. Het raketlied en het afscheidsliedje zijn speciaal geschreven voor de serie van Toepie & Totje. Het raketliedje beschrijft hoe Toepie en Totje uit bed kruipen en naar de raket sluipen. Hoe ze door de lucht vliegen en uiteindelijk landen op de planeet. Dit tafereel kun je met de groep uitbeelden, zo zorg je voor een spannende aanloop naar het verhaal.

Het afscheidslied

'Ik ga' is een afscheidsliedje dat je kunt zingen als het avontuur van Toepie en Totje is afgelopen en ze weer naar huis gaan in de raket. Het is ook een leuk lied om te zingen aan het einde van de schooldag. Zoals bij alle liedjes in dit pakket worden suggesties gegeven voor bewegingen die de kinderen kunnen maken. Zo wordt de taal ondersteund en kan iedereen meedoen, ook de 'stille' kinderen. Daarnaast moedigen we aan om de thuistaal van kinderen te betrekken bij de les. In dit lied zit de groet 'tot ziens'. Dit kun je vervangen door een groet in een andere taal.

Loe

In de boekjes van Loe komen Toepie en Totje ook voor. Je vindt ze in bijna elke illustratie en soms moet je goed zoeken. Zien de kinderen waar ze zijn? Loe's beste vriendin is Beertje, een stoer meisje dat veel meer durft dan hij. Loe heeft veel fantasie. Hij vindt het heerlijk om thuis te zitten tekenen. Maar voor Beertje trekt hij graag zijn jas aan en gaat hij erop uit.

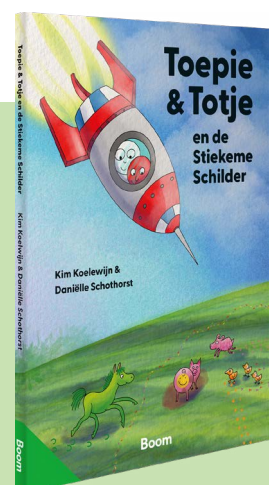
Prentenboek

Toepie & Totje en de Stiekeme Schilder

Toepie en Totje kijken door het raam van de raket naar buiten. 'Wat is het hier mooi,' zegt Totje. 'O, en kijk! Daar zijn dieren,' zegt Toepie. 'Laten we goedendag zeggen.'

De dieren praten druk door elkaar heen. Ze kijken niet blij. Wat is er gebeurd?

'Kijk eens naar mijn kind,' kwaakt de eend boos. 'Mijn schatje is oranje. Dat hoort niet. Gisteren was hij nog mooi geel.' 'En er is ook iets mis met ónze kinderen,' kraait de haan. De kip tokt. Ze wijst naar twee kuikens in het gras. 'Onze liefjes waren ook geel. En moet je nu eens zien: gestreept!'

Het paard hinnikt verdrietig. ‘Vanmorgen was ik mijn kind kwijt. Ik kon haar nergens vinden. Ik was zó bezorgd. Ze stond in het weiland, maar ik zag haar niet. Want mijn mopje is niet bruin meer, maar groen. Zo groen als het gras!’ ‘En moet je mijn kind zien,’ blaait het schaap. ‘Mijn hartje was zo mooi wit. En nu is ze lelijk roze!’

‘Lelijk?’ knort het varken boos. ‘Wat is er mis met roze?’ Er komt een dikke big aangelopen. ‘Met jouw kind is tenminste niks gebeurd,’ zegt Toepie. ‘O nee?’ vraagt het varken nijdig. De big draait zich om, en ...

‘Iemand heeft op onze kinderen geschilderd,’ zegt de eend. ‘En wij willen weten wie.’ ‘Ja!’ roepen de andere dieren. ‘Wie is de stiekeme schilder?’

Dan wijst de kip naar de eend. ‘Je poten zijn gekleurd!’ roept ze uit. ‘Jouw poten ook, schat,’ zegt de haan verbaasd. Nu kijken alle dieren naar beneden. Ze zijn door een plas verf gelopen en overal zien ze pootafdrukken. Ze zien rode kippenpoten, roze schapenpoten, grote groene afdrukken van het paard. En tussen al die kleuren zien ze een spoor van wel héél kleine priegelpootjes. Wie heeft dat gemaakt?

Aha!

‘Dit moet het spoor zijn van de stiekeme schilder. Als we het volgen, dan weten we wie de dieren heeft geverfd

Toepie en Totje volgen het spoor. Op de rug van de haan en de eend, want dat gaat sneller. Ze rennen langs bomen en struiken, langs parken en vijvers, tot ze aankomen bij ...

... de dierentuin. ‘Hier is de stiekeme schilder ook geweest,’ zegt Toepie. ‘Kijk maar.’ De leeuw en de krokodil zijn boos. ‘Moet je mij zien,’ brult de leeuw. ‘Zo lacht iedereen me toch uit?’ ‘En voor mij is ook niemand meer bang,’ zegt de krokodil nijdig. Maar niet alle dieren zijn in een slechte bui. De giraf en de zebra vinden elkaar ineens erg mooi.

Ze lopen verder, over steentjes en gras, door zand en over blaadjes. Tot ze aankomen bij ... een donker bos.

‘Ik vind het hier eng,’ zegt Totje. ‘Kom, laten we teruggaan.’ ‘Ssst,’ fluistert de haan. ‘Horen jullie dat ook?’ Toepie wijst. ‘Kijk, er is daar een feestje aan de gang.’

Ze komen dichtbij en tussen de feestvierende dieren en de ballonnen en slingers zien ze een muis met een erg grote verfkwast tussen haar heel kleine muizenpootjes.

‘O, hallo,’ zegt ze vriendelijk. ‘Welkom op mijn verjaardag. Willen jullie taart en limonade?’ De eend schudt zijn kop. ‘We hebben geen zin in een feestje. We willen weten waarom jij onze kinderen beschilderd hebt.’ De muis kijkt verbaasd. ‘Vind je het niet mooi dan?’ ‘Mooi?’ Vraagt de eend nijdig. ‘Mijn kind is lelijk oranje!’ De vos doet

een stap naar voren. 'Lelijk?,' zegt hij, 'wat is er mis met oranje?' 'Maar ik had er zo mijn best op gedaan,' piept de muis. 'Wacht even, heb je de dieren beschilderd zonder het te vragen?' vraagt de vos streng. 'Ze sliepen', fluistert ze.

De vos kijkt naar de dikke regendruppels die uit de hemel vallen. 'Gelukkig is het waterverf,' zegt hij. De kleuren spoelen vanzelf weg. De muis kijkt sip. 'Het spijt me. Ik zal nooit meer iemand beschilderen zonder het eerst te vragen.'

Nu de eend en de haan zich geen zorgen meer maken over hun gekleurde kroost is het tijd voor een feestje. Met taart, limonade én verf. En de andere dieren? Die zijn allemaal weer heel gewoon. Nou ja, bijna allemaal ...

Woordenlijst bij de tekst

de ballon	de poot	lopen	eng
de afdruk	het raam	omdraaien	geel
de big	de raket	praten	gekleurd
het blad	de regen	rennen	gewoon
de boom	de (regen)druppel	schilderen	groen
het bos	de rug	slapen	kwijt
het dier	het schaap	uitlachen	lelijk
de dierentuin	de slinger	uitroepen	mooi
de eend	het spoor	verven	nijdig
het feest	de steen	volgen	orange
het gras	de streep	vragen	overal
de haan	de struik	wijzen	rood
het kind	de taart	zien	roze
de kip	het varken	zijn	sip
de kleur	de verf	zich zorgen maken	stiekem
de kop	de verjaardag		streng
de krokodil	de vijver	allemaal	tussen
het kuiken	het weiland	bang	verbaasd
de kwast	het zand	beneden	verdrietig
de leeuw		blij	vriendelijk
de limonade	feestvieren	boos	waarom?
de muis	fluisteren	bruin	welkom
het paard	horen	buiten	wie?
het park	kijken	dik	wit
de plas	komen	donker	

Woordenlijst bij de illustraties

de aap	de neus	de vleugel
de bloem	het oog	
de boerderij	de pinguïn	glijden
het bord	de slang	huilen
de egel	de snavel	klimmen
de haas	de snuit	lachen
het hart	de staart	muziek maken
het hek	de stip	schuilen
de hoed	de strik	toeteren
de kaars	de tent	trommelen
de kikker	de toeter	
de modder	de traan	nat
de muur	de trommel	droog
de muziek	de vlag	schoon/proper

Voorbeeldvragen DGM

Hier is een aantal voorbeelden van vragen bij de tekst binnen de vier categorieën van Denkstimulerende Gespreksmethodiek:

Niveau 1: Praten over opvallende informatie

- Welke dieren zagen Toepie en Totje vanuit de raket?
- Wie heeft roze poten gekregen van de verf?
- Wat is er met het kindje van het schaap gebeurd?
- Welke kleur heeft het kindje van het paard?
- Wat heeft de muis in haar pootjes?

Niveau 2: Praten over minder opvallende kenmerken

- Wat is er met de kinderen van de dieren gebeurd?
- Welke instrumenten hebben de dieren in het bos?
- Welk dier heeft de grootste afdrukken gemaakt?
- Kijk goed naar de zebra en de giraf. Wat klopt er niet?
- Hoe kunnen de dieren weer hun gewone kleuren terugkrijgen?

Niveau 3: Herordenen en herstructureren van de werkelijkheid

- Waarom zijn sommige dieren boos over hun kleuren en andere niet?
- Waarom is het goed dat het ging regenen?
- Wat denken de dieren als ze de kleine pootafdrukjes tussen hun eigen afdrukken zien?
- Hoe kwamen de dieren erachter wie ze had beschilderd?
- Wat zou je doen als jij de muis was en de dieren boos op je waren?

Niveau 4: Beredeneren, relaties zien, voorspellen en reflecteren

- Waarom denk je dat de muis het leuk vond om de dieren te schilderen?
- Waarom zijn de dieren niet blij dat hun kinderen zijn beschilderd?
- Wat zou jij ervan vinden als iemand jou zou beschilderen zonder het te vragen?
- Wat denk je dat de muis had kunnen doen om de dieren niet boos te maken?
- Hoe zou het verhaal anders zijn als de dieren meteen hadden geweten dat het waterverf was? Zou er dan nog een probleem zijn geweest?

Activiteiten

Samen 'voorlezen'

Laat de kinderen actief meedoen door klanken en gebaren te maken die het verhaal versterken. Verdeel de rollen: enkele kinderen kunnen bijvoorbeeld de eend spelen, en anderen de haan. Ze kunnen stampen als Toepie en Totje door het bos gaan, of de regengeluiden maken wanneer het begint te regenen. Door deze aanpak wordt het verhaal een gezamenlijke, speelse belevenis.

Hier wat suggesties voor geluiden:

Geluiden met je mond

- dierengeluiden
Vergeet de emoties niet. De eend kwaakt boos, het paard is verdrietig en later lachen de dieren om de billen van de big.
- spookgeluiden als ze bij het donkere bos aankomen
- hijgen als de eend en de haan aan het rennen zijn
- 'ssst' zeggen, net als de haan
- fluisteren

Geluiden met de rest van je lijf

- rengeluiden met je voeten op de vloer
- rengeluiden met je voeten in een bak met steentjes en blaadjes
- samen regengeluiden maken door met je vingers op tafel te tikken

Geluiden met een instrument

- muziek maken net als de dieren op het feestje in het bos
- regengeluiden maken met een regenmaker

Dierengeluiden

Speel verschillende dierengeluiden af en laat de kinderen raden welk dier het is. Dit kan verdeeld worden in drie categorieën: boerderijdieren, dieren uit de dierentuin en dieren uit het bos. Om het spel extra leuk te maken, kun je ook een minder bekend dierengeluid toevoegen. Voor anderstalige kinderen is dit een leuke manier om de Nederlandse namen van de dieren te leren. Vaak hebben zij andere geluiden geleerd die aan dieren worden toegeschreven in hun moedertaal. Zo 'zegt' een haan in het Nederlands 'kukeleku', en in het Engels 'cock-a-doodle-doo'. Bespreek dit met elkaar.

Dit spel kun je doen voordat je het verhaal gaat voorlezen, om de aandacht van de kinderen te prikkelen (voorbewerken). Maar het past ook binnen consolideren (oefenen en herhalen) en controleren.

Rekenen

In het boek is er een prachtig kleurenspoor dat de stiekeme schilder heeft achtergelaten. De leerkracht kan dit kleurenspoor in de klas schilderen, zodat het lijkt alsof de schilder daar ook is geweest. Hier zijn talloze rekenlesjes mee te doen: Hoeveel stappen heeft de stiekeme schilder gezet? Zijn het grote of kleine stappen? Moest hij veel of weinig stappen zetten? Voor oudere kinderen kun je vragen stellen zoals: 'Hoeveel groepjes van 5, 10 of 20 kun je maken?' Daarnaast kun je de stiekeme schilder ergens in de klas verstoppen.

Patronen schilderen

Laat de kinderen patronen schilderen op boerderijdieren of dieren uit de dierentuin. Je kunt een vorm van een dier uitprinten op A3 formaat, zoals van een giraf of schaap, en in de schilderhoek hangen. De kinderen mogen zelf patronen op de dieren schilderen.

Instrumenten maken en versieren

In het verhaal komt een trommel en een toeter voor, die je met de kinderen kunt maken en gebruiken. Je kunt ook een regenmaker maken en die door de kinderen laten beschilderen. Klik [hier](#) voor instructies.

Mag dat wel?

De muis heeft zonder het te vragen de dieren beschilderd. Wat vinden de kinderen hiervan? Hoe zou het zijn als iemand zonder het te vragen bijvoorbeeld iets op jouw tekening tekent? Bespreek het belang van toestemming vragen.

De stiekeme schilder heeft iets gedaan dat de andere dieren niet leuk vonden. Op welke manieren kan de muis vertellen dat het haar spijt?

Welke emoties?

Er komen verschillende woorden in de tekst voor die te maken hebben met emoties: bang, blij, boos, nijdig, sip, streng, verbaasd, verdrietig, vriendelijk, feestvieren, en uitlachen. En sommige illustraties verwijzen naar emoties, zoals lachende dieren en een huilend paard.

Hang vijf illustraties op van gezichten die de vijf basisemoties uitbeelden: blij, verdrietig, boos, bang en verbaasd. Bespreek de momenten in het verhaal waar emotie een rol speelt. Zoals wanneer de dieren de billen van de big zien, of wanneer Toepie en Totje aankomen bij het donkere bos. Bij welk plaatje horen de emoties? Welke woorden horen erbij? Maak er een mindmap bij.

Vertel Tafel of vertelkoffer

Een vertel Tafel of -koffer is een fysieke opstelling waarin een prentenboek wordt uitgebeeld met behulp van kleine voorwerpen, figuren en decor. Door de elementen van het verhaal tastbaar te maken, kunnen kinderen de gebeurtenissen beter begrijpen en navertellen. Dit bevordert niet alleen hun taalvaardigheid, maar ook hun creativiteit en sociale interactie. Voordat je de vertel Tafel of -koffer introduceert, lees je het boek een paar keer voor aan de kinderen. Hierdoor raken ze vertrouwd met het verhaal en de personages. Vervolgens leg je uit hoe de vertel Tafel werkt. Je kunt de kinderen bijvoorbeeld vragen om mee te helpen met het inrichten van de Tafel of koffer, door voorwerpen te kiezen die bij het verhaal passen. Laat de kinderen vrij spelen en moedig hen aan om hun eigen woorden te gebruiken om het verhaal opnieuw te vertellen of zelfs nieuwe wendingen te bedenken. Dit bevordert hun spreekvaardigheid en helpt hen om zich taal eigen te maken. Wat kan helpen zijn kaartjes met een paar belangrijke gebeurtenissen uit het verhaal:

- 1 De boerderijdieren zijn boos want hun kinderen zijn beschilderd.
- 2 Toepie, Totje en de dieren zien het verfspoor van de stiekeme schilder.
- 3 Toepie, Totje, de haan en de eend komen bij de diertuin aan.
- 4 Ze komen aan bij het bos.
- 5 Het regent en (bijna) alle dieren zijn weer schoongespoeld.

Laat de kinderen de kaartjes op de juiste volgorde leggen, zo krijgen ze inzicht in de structuur van het verhaal. Als ze het verhaal naspelen kunnen ze ook kiezen voor een onderdeel. Bijvoorbeeld wat er gebeurt in de diertuin, of op het feest in het bos.

Liedjes

Het raketliedje beschrijft hoe Toepie en Totje uit bed kruipen en naar de raket sluipen, hoe ze de lucht inschieten en uiteindelijk landen op de planeet. Dit is ook te zien aan het begin van ieder Toepie & Totje boekje. Je kunt dit met de groep naspelen. Zo zorg je voor een spannende aanloop naar het verhaal.

Het Raketlied

*Als het donker is dan kruipen we uit bed
Als het donker is dan sluipen we heel stil naar de raket
Langs de beer en de poppen in de hoek
De bal en de auto en het voorleesboek*

*Stap, stap
Heel zacht*

*Naar de raket, naar de raket
We gaan naar binnen
Dan begint de pret
We kiezen een kleur
We drukken op de knop
De raket begint te schudden
De raket stijgt op*

*Zoem, zoem
Door het raam
Langs de sterren
Langs de maan*

*En langzaam, langzaam
Gaan we weer omlaag
En dan staan we stil, want ...
... we zijn geland*

Woordenlijst

de auto	de pret	landen	langs
de bal	het raam	opstijgen	langzaam
het bed	de raket	schudden	naar
de beer	de ster	sluipen	omlaag
het boek		stilstaan	stil
de hoek	beginnen		uit
de maan	gaan	donker	zacht
de pop	kruipen	door	

Activiteiten

Het lied uitbeelden

Je speelt met de kinderen het liedje na. Ga samen ergens in het klaslokaal op de grond zitten, 'in bed'. Jullie staan op, sluipen heel zachtjes naar de raket (de kring) en gaan naar binnen (jullie gaan in de kring zitten). In het midden ligt een papieren schijf met gekleurde pizzapunten (de knop). Druk samen op een kleur of spreek van te voren af wie dat mag doen. Als de raket begint te schudden, dan schudt iedereen mee. Maak bewegingen bij de tekst. Je kunt de kinderen jou na laten doen en later steeds een ander kind kiezen dat de leiding neemt. Dit is een leuke oefening want het vraagt concentratie om iemand te imiteren. Als de muziek en de geluiden kalmeren betekent het dat de raket aan het dalen is. De bewegingen worden langzamer en minder uitbundig. Als de raket is geland zit iedereen heel stil, met de ogen dicht. Pas als de leerlingen heel rustig zitten, mogen ze hun open doen. Nu is iedereen klaar voor het verhaal.

Doe wat ik zeg

Er staat een aantal voorzetsels in de tekst: door, langs, naar en uit. Je kunt de betekenis van deze woorden oefenen door het geven van doe-opdrachten.

Geef kinderen verschillende opdrachten, zoals 'kruip door de hoepel, sluip langs de stoel, dans naar de deur en haal de appel uit de tas. Laat ze dit soort opdrachten voor elkaar bedenken en uitvoeren. Breid de opdracht uit door meer voorzetsels te gebruiken.

Tip: bied waar van toepassing ook steeds het tegengestelde voorzetsel aan:

in - uit

op - onder

etc.

Stoplicht: ga en sta stil

Dit stoplicht-spel kun je het beste doen op een plek waar kinderen de ruimte hebben, zoals in een gymzaal, leeg lokaal of buiten op het schoolplein. De kinderen naast elkaar achter een lijn (krijt, tape ...). Een aantal meter verderop is er nog een lijn. Het doel is om over te steken en van de ene naar de andere lijn te bewegen. Je bent als eerste het stoplicht. Zeg 'gaan' als de leerlingen mogen bewegen naar de lijn. Zeg 'stilstaan' als ze moeten stoppen. Stoppen ze niet op tijd? Dan moeten ze weer terug naar de start-lijn. Je kunt variëren door de kinderen te laten sluipen of kruipen. Als er een of meer kinderen aan de overkant zijn beland dan mag een ander stoplicht zijn.

De Stiekeme Sluiper

Iedereen zit in de kring. Je wijst een kind aan dat de stiekeme sluiper is. De kinderen in de kring doen hun ogen dicht en spitsen hun oren. De stiekeme sluiper sluipt zo stil mogelijk achter hun ruggen, buiten de kring om en legt iets achter de rug van één van hen (een pen, Toepie of Totje ...). Dan gaat hij of zij zelf weer in de kring zitten. Heeft iedereen goed geluisterd? Heb je gehoord dat er iets achter je is gelegd? Steek dan je hand op. Heeft iemand het goed?

Ik Ga Weg

Het is tijd voor Toepie en Totje om weer naar huis te gaan. Dit liedje kun je samen zingen aan het einde van een Toepie en Totje avontuur, maar natuurlijk ook als het tijd is voor de kinderen om zelf naar huis te gaan.

Ik Ga Weg

*Het is tijd, het is tijd
Het is tijd om weg te gaan
Ik zwaai, ik zwaai
Want ik ga weg
En ik zeg: 'tot ziens'*
Dat is wat ik zeg
Want ik ga weg
Ik ga weg*

*Ik lach, ik lach
Omdat ik blij ben
En ik ben blij
Omdat ik jullie snel weer zie
Maar nu moet ik gaan
En ik ga jullie missen
Dus ik heb ook een beetje verdriet*

* of: goodbye, au revoir, auf wiedersehen, مع السلامة (ma'a-salama), güle güle, adiós, arrivederci, do widzenia, 안녕히 가세요 (annyeonghi gaseyo), Adjó, Dadah, до побачення (do robachennya), さようなら (Sayōnara), Συγχαιρηθητε (Ts'tesut'yun), bi xatirê te, להתראות, До свидания (do svidaniya), etc.

Woordenlijst

het verdriet → verdriet hebben

lachen

missen

weggaan

zeggen

zwaaien

blij → blij zijn

nu

straks

Activiteiten

Tot ziens!

Dit is een eenvoudig maar populair rollenspel. Eerst wordt er overlegd. Wat zeggen de mensen thuis als ze weggaan? Is de thuistaal Nederlands of wordt er een andere taal gesproken? Zegt iedereen hetzelfde of zegt mama wat anders dan bijvoorbeeld opa of de buurman? Doe je ook iets als je groet (zwaaien, een handkus ...)? Je kunt dit eerst met de groep bespreken en daarna de kinderen in tweetallen laten praten. Nu krijgt iedereen de kans om weg te gaan en te groeten. Het kind dat aan de beurt is loopt naar de deur, zegt goedendag en gaat naar de gang.

Als je een rollenspel doet is het een leuke en leerzame toevoeging om de kinderen uit te dagen tot toneelspel. Laat ze bijvoorbeeld kiezen om boos, verdrietig of blij afscheid te laten nemen.

Bespreek daarna wat je zegt als je ergens aankomt en laat de kinderen dat ook uitbeelden.

Wanneer zie ik je weer?

Welke dag is het vandaag? En wanneer zien we elkaar weer? Welke dag is het dan? Maak het visueel en hou de dagen van de week erbij.

Poes

Poes poes poes poes poes poes

Kom toch naar binnen

Poes poes poes poes poes poes

Waar blijf je nou?

Poes poes poes poes poes poes

Ik wil je horen spinnen

Poes poes poes poes poes poes

Ik hou van jouw gemiauw

Miauw!

Poes poes poes poes poes poes

Je bakje zit vol brokjes

Poes poes poes poes poes poes

Je mandje is zo zacht

Poes poes poes poes poes poes

Ik mis je lieve kopjes

Poes poes poes poes poes poes

Ik mis je warme vacht

Poes poes poes poes poes poes

Nu moet je toch komen

Poes poes poes poes poes poes

Het wordt al veel te laat

Poes poes poes poes poes poes

Weet jij nog waar we wonen?

Poes poes poes poes poes poes

Het is niet veilig op straat

Woordenlijst

de bak

de brokjes

de kop

de mand

de poes

de straat

de vacht

horen

houden van

komen

miauwen

missen

spinnen

willen

wonen

binnen

te laat

veiling

waar?

warm

Activiteiten

Hoe zit het daar?

In het Nederlands roep je een poesje zo: poes, poes, poes. In het Engels roep je: kitty, kitty. Wat roep je in de moedertaal van de leerlingen?

In Nederland zijn honden, katten en konijnen populaire huisdieren. Welke huisdieren zijn er populair in andere landen?

Wat is er weg?

- Je laat de kinderen een aantal spullen zien die te maken hebben met een poes, zoals een halsbandje, poezenvoer, een balletje, een borstel en een mandje. Laat de kinderen alles goed bekijken en aanraden, benoem alles en bespreek hoe je de spullen gebruikt.
'Met een borstel kun je de vacht van de poes borstelen.'

- Leg de spullen in de kring en bedek het met een dekentje. Kunnen de kinderen nog alles opnoemen?
- Omschrijf een voorwerp en laat de kinderen raden wat het is. Gebruik de woordenschat die in het begin is gebruikt.
'Dit gebruik je voor de vacht van de poes.'
- De kinderen doen hun ogen dicht en je pakt iets weg. Kunnen de kinderen zien wat dat is?

Een mandje voor de poes

Laat de kinderen hun eigen 'poezenmandje' maken met zachte materialen zoals stof, watten, of knuffels. Ze kunnen hierbij bedenken hoe ze het voor de poes zo comfortabel mogelijk maken, zoals in het liedje wordt beschreven: een zacht mandje.

Vraag de kinderen wat ze denken dat een poes fijn vindt aan haar mandje, en laat ze verschillende materialen aanraken en bespreken.

Wie miauwt?

De kinderen doen hun ogen dicht. Tik een kind op de schouder. Hij of zij miauwt. Kunnen de andere kinderen raden wie het poesje is?

Allemaal poezen

Bekijk samen een filmpje van poezen die poezendingen doen, zoals lopen, springen, zich wassen, kopjes geven, miauwen en slapen. Laat de kinderen in tweetallen overleggen welk poezending ze willen uitbeelden. Zet het liedje op. Iedereen is nu een poes. De poesjes die hetzelfde doen zoeken elkaar op.

Poezenyoga

Doe poezenyoga met de kinderen, waarbij ze verschillende poezenhoudingen aannemen. Denk aan het rekken als een poes, zich oprullen als een slapende poes, en sluipen als een jagende poes. Let daarbij op de ademhaling.

Sensorische activiteit: Voel de vacht

Breng verschillende stoffen en materialen mee die de kinderen kunnen aanraken, zoals nepvacht, zachte dekentjes, stukjes leer, boombast, spons of wol. Laat de kinderen de verschillen tussen de materialen voelen en praten over wat het meest lijkt op een zachte kattenvacht. Hoe voelen de andere materialen? Plak de

Ons huisdier

Laat de kinderen in kleine groepjes werken. Ze bedenken een huisdier. Het mag best iets spannends zijn, zoals een slang of een spin, of iets héél gek, zoals een giraf. Maar een hond of poes mag ook. Waarom kiezen ze dat dier? Wat is er leuk aan, en wat misschien juist ingewikkeld? Ze gaan het dier tekenen en een naam geven. Na afloop laten de groepjes het resultaat aan elkaar zien en vertellen erover.

Als ik moe ben

*Als ik moe ben
Moet ik gapen
En als ik gaap dan doe ik dit:
Als het donker wordt
Moet ik gaan slapen
Als ik ga slapen zeg ik dit:
Welterusten*
Ik zie je morgen weer*

*Als ik wakker word
Moet ik opstaan
En als ik opsta doe ik dit:
Ik trek mijn kleren aan
Ik poets m'n tanden
En als ik poets dan doe ik dit:
Poets poets poets poets
Ja, poets maar goed*

*Als ik aan tafel ga
Moet ik eten
En als ik eet dan doe ik dit:
Ik trek m'n jas aan
Ik ga naar buiten toe
En als ik ga dan zeg ik dit:
Dag dag dag dag
Ik ga nu naar school*

* slaap wel (Vlaams)

woordenlijst

de jas	gapen	buiten
de kleren	moeten	donker
de school	opstaan	moe
de tand	poetsen	naar
	slapen	
aantrekken	wakker zijn	
eten gaan	zeggen	

Activiteiten

Beeld uit

Beeld samen alles uit terwijl het liedje speelt: gapen, gaan liggen met ogen dicht (slapen), opstaan, uitrekken, kleren aandoen, tanden poetsen, aan tafel gaan (zitten), eten, jas aantrekken en gaan (zwaaien).

Mijn ochtend

Laat de kinderen hun eigen ochtendroutine tekenen, zoals opstaan, tanden poetsen, ontbijten en naar school gaan. Daarna kunnen ze vertellen wat ze allemaal doen als ze 's ochtends wakker worden. Dit versterkt hun begrip van tijdsvolgorde en dagelijkse routines, terwijl ze hun eigen ervaringen met de liedtekst verbinden.

Naar bed brengen

Bespreek samen wat er gebeurt als de kinderen naar bed gaan. Wordt er voorgelezen? Een slaapliedje gezongen, misschien in een andere taal? Breng nu Toepie en Totje naar bed. Zullen we voorlezen? Krijgen ze een kus? Nu brengen de kinderen hun eigen knuffel naar bed.

Dag of nacht?

Laat afbeeldingen zien van situaties die typisch zijn voor de dag (bijvoorbeeld tandenpoetsen, ontbijten, naar school gaan) en de nacht (bijvoorbeeld slapen, pyjama aantrekken). De kinderen moeten beslissen of het een 'dag'- of 'nacht'-activiteit is.

Schilderen met je tandenborstel

Laat de kinderen oude tandenborstels gebruiken om te schilderen of te stempelen. Je kunt ook verf spatten door verf op een tandenborstel te doen en daar met je duim langs te gaan. Deze techniek kan voor jonge kinderen misschien lastig zijn.

Wat wil je op je boterham?

Je hebt boterhammen geknipt uit wit en bruin papier. Nu kunnen de kinderen hun eigen boterham beleggen. Wat willen ze op hun boterham? Suggesties voor materialen (beleg): papier(snippen), echte hagel, vruchtenhagel en vlokken.

Wat komt eerst?

Maak kaartjes met afbeeldingen van verschillende ochtendactiviteiten (opstaan, tandenpoetsen, aankleden, ontbijten, naar school gaan, enz.). Laat de kinderen deze in de juiste volgorde leggen van hoe hun ochtend verloopt.

Gedichten

De dennenboom

Elke herfst is de den weer verdrietig
Hij blijft hetzelfde, hij blijft maar groen
Hij heeft geen blaadjes, maar scherpe naaldjes
En daar is nu eenmaal niets aan te doen

Kijk naar het bos, het is net een kunstwerk
Met prachtige kleuren, het zijn er zo veel
Het is nét of een schilder de blaadjes
Geverfd heeft met rood en oranje en geel

Maar in de winter zie je wat anders
Dan zie je bruin, want de blaadjes zijn dood
De takken zijn kaal, de blaadjes gevallen
De bomen zijn saai, de bomen zijn bloot

Behalve de den, kijk hem staan in het zonlicht
Hij heeft zijn groene naaldenjas aan
Als wij willen schuilen voor sneeuw of voor regen
Dan kunnen we onder zijn takken gaan staan

woordenlijst

het blad	de tak	willen	onder
het bos	de winter	zien	oranje
de denneboom /	het zonlicht		prachtig
de den		anders	rood
de herfst	aanhebben	bloot	saai
de jas	blijven	bruin	scherp
de kleur	hebben	geel	veel
het kunstwerk	kijken	geen	verdrietig
de naald	schuilen	groen	voor
de regen	staan	hetzelfde	
de schilder	vallen	kaal	
de sneeuw	verven	met	

Activiteiten

Samen praten

Een gedicht lokt vaak veel vragen uit en je kunt er leuke en leerzame gesprekken over voeren. Hieronder staan een paar suggesties:

- Een gedicht is een kort verhaaltje dat op een bijzondere manier is verteld. Laat het verschil zien tussen deze tekst en een bladzijde met tekst uit een prentenboek. Welke verschillen zien we tussen de twee teksten?
- Een gedicht hoeft niet te rijmen. Maar dit gedicht rijmt wel. Wat is dat, rijmen? Welke woorden rijmen in het gedicht? Kunnen we samen nog meer rijmwoorden bedenken?
- De den is verdrietig. Waarom? Kan een boom eigenlijk wel verdrietig zijn?
- Het bos is net een kunstwerk, en het is net alsof een schilder de blaadjes heeft geverfd. Wat betekent net (alsof)?
- Heeft de den echt een jas aan?
- Waarom kunnen we wel onder de den schuilen, maar niet onder de takken van de andere bomen?

Bos-detectives

Verzamel veel blaadjes, naaldjes, eikels, dennenappels, takjes, etc. uit het bos. Laat de kinderen alles sorteren: de blaadjes bij elkaar, de naaldjes, eikeltjes, etc. Nu bekijken we de naalden en blaadjes goed. Hebben alle blaadjes dezelfde vorm? En hoe zit het met de naaldjes? Sorteert nu ook op vorm. Nu gaan we kijken welke naaldjes, blaadjes, eikeltjes en dennenappeltjes bij welke boom horen.

Voel de herfst

Verzamel materiaal uit het bos, zoals droge en natte bladeren, dennenappels, kastanjes, eikels, beukenootjes, takjes en boomschors. Laat de kinderen met hun ogen dicht voelen en raden wat het is. Ze kunnen voelen hoe droog, ruw, zacht of glad de objecten zijn, zoals een gladde kastanje of ruwe boomschors.

Boomschors wrijven

Leg een vel papier over een stuk boomschors en laat de kinderen met een waskrijtje erover wrijven. De textuur van de schors zal op het papier verschijnen. Dit kan ook met bladeren worden gedaan.

Herfstlampjes maken

Voor dit knutselwerkje heb je glazen potjes nodig, lijm, gedroogde balderen en theelichtjes op batterijen. Zoek mooie gekleurde herfstblaadjes uit en plak ze met lijm aan de binnenkant van een potje. Doe er vervolgens een lampje in. Doordat het licht door de bladeren schijnt worden de kleuren nog levendiger.

Herfstkleuren

Print een foto uit van een bos in herfstkleuren. Laat de kinderen de kleuren goed bekijken en daarna zelf een schilderij maken van een herfstbos.

Een lekkere appel

Hij is geel
Zijn schil is glad
Hij heeft een steel
Wil je dat ik hem schil?
Nee, ik eet 'm zo: hap, hap, hap
Het klokhuis gaat in de biobak
Bij een bruine bananenschil
Ik denk dat ik nog iets wil
Ik denk dat ik een
peertje pak ...

woordenlijst

de appel	de steel	schillen	geel
de bak		willen	glad
de banaan	denken	zien	hap
het klokhuis	eten	zijn	in
de kroon	gaan		lekker
de peer	hebben	bij	op
de schil	pakken	bruin	zo

Activiteiten

Appels schillen

Ga met elkaar in de kring zitten en laat een paar appels zien in verschillende kleuren. Vraag de kinderen welke appel je eerst gaat schillen (de meeste stemmen gelden). Vraag of de kinderen weten hoe de appel eruit zal zien zonder schil. En weten ze hoe een appel er aan de binnenkant uitziet? Nu ga je schillen. Kun je de schil ook eten? Welke kleur is het vruchtvlees? Snij de appel doormidden en bekijk het klokhuis. Weten de kinderen wat die kleine bruine dingetjes zijn? Nu schil je ook de andere appels. Is hun vruchtvlees anders van kleur? Snij de appels in stukjes en deel uit. Je kunt de kinderen zelf ook laten schillen met een dunschiller.

Appels proeven

Laat de kinderen verschillende soorten appels proeven en vergelijken. Praat samen over de smaak (zoet, zuur), de textuur (knapperig, zacht), en de kleur. Elk kind krijgt een formulier dat ze zelf kunnen invullen. Laat ze in tweetallen zitten om de appels te proeven en te vergelijken. Ze vullen ieder hun eigen formulier in. Zijn ze het soms met elkaar eens? Daarna verwerk je de resultaten van de favoriete appel in een grote tabel die je goed zichtbaar in de klas ophangt.

	groene appel	rode appel	gele appel	roze appel
David	✓			
Tatum		✓		
Noor		✓		
Selman				✓
Joshua	✓			
Manu	✓			
totaal:	✓✓✓ 3	✓✓ 2	geen	✓ 1

Fruit voelen

Laat de kinderen fruit voelen zonder dat ze het kunnen zien. Je kunt het fruit bijvoorbeeld in een doos plaatsen en twee gaten maken waar de kinderen hun handen kunnen steken. Zorg voor fruit met verschillende vormen en texturen, zoals een appel, sinaasappel, kiwi of banaan. Vraag hen naar textuur en vorm. Wat is het verschil tussen een appel en een peer? Of een sinaasappel en een mandarijn? Kunnen ze beschrijven hoe een kiwi voelt?

Geuren raden

Plaats stukjes fruit of andere geuren in kleine potjes (bijv. appel, peer, citroen, kruidnagel, kaneel) en laat de kinderen eraan ruiken en raden wat het is.

Stempelen

Maak een kunstwerk met echte appelafdrukken door de appel door midden te snijden en in verf te dopen. Laat de kinderen hiermee stempelen op papier.

Geurappeltjes maken

Prik kruisnageltjes in een appel. Doe er een lapje stof omheen en bind het af met een mooi lint. Nu heb je een geurappeltje dat een heerlijke herfstgeur verspreidt. Je kunt dit ook doen met een mandarijn of sinaasappel.

Appelsap met kruiden

Maak samen dit echte herfstdrankje.

Je hebt nodig:

- een kookplaatje
- een grote pan
- een grote soeplepel
- bekers
- een koffiefilter
- een touwtje
- 1 liter appelsap
- 3 kaneelstokjes
- ½ theelepel hele kruidnagels
- ⅛ theelepel gemalen piment (allspice)
- ⅛ theelepel gemalen nootmuskaat

Doe de kaneel, kruidnagel, piment en nootmuskaat in een koffiefilter en bind deze goed dicht met een touwtje. Verwarm de appelsap in de pan tot deze goed heet is maar niet kookt. Draai nu de kookplaat uit en hang de kruiden in de appelsap. Laat de kruiden 10 minuten trekken en haal het zakje dan uit de pan. Laat de appelsap afkoelen en serveer.